КЛЮЧОВА ТЕМА[1]
Масові протести
Право на справедливий суд

(Останнє оновлення: 28.02.2025)

Вступ

Згідно з практикою Суду, загальні вимоги справедливості, що містяться у статті 6 Конвенції, застосовуються до всіх кримінальних проваджень, незалежно від типу правопорушення, яке розглядається (*«Ібрагім та інші проти Сполученого Королівства» (Ibrahim and Others v. the United Kingdom)* [ВП], 2016, § 252). Відповідно, вони застосовуються і до справ, пов'язаних з масовими протестами.

У зв'язку з цим з метою встановлення існування обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і, зрештою, застосовності статті 6 до адміністративних проваджень, які на практиці часто порушують проти протестувальників, Суд спирався на тест *Енгеля* (*«Каспаров та інші проти Росії» (Kasparov and Others v. Russia)*, 2013; *«Навальний проти Росії» (Navalnyy v. Russia)* [ВП], 2018; *«Михайлова проти Росії» (Mikhaylova v. Russia)*, 2015).

У деяких справах питання щодо дотримання процесуальних гарантій у кримінальних (адміністративних) провадженнях, порушених проти протестувальників, розглядаються як процесуальні аспекти скарги за статтею 11. У зв'язку з цим Суд вважає, що скарга за статтею 6 по суті стосується стверджуваного порушення права заявника на свободу зібрань і що її потрібно розглядати з точки зору статті 11 Конвенції (наприклад, див. рішення у справі *«Гюльджу проти Туреччини» (Gülcü v. Turkey)*, 2016, § 75). Проте з точки зору статті 6 процесуальні недоліки часто вважаються такими, що створюють підстави для окремого розгляду згідно зі статтею 6 (наприклад, див. рішення у справі *«Гусейнлі та інші проти Азербайджану» (Huseynli and Others v. Azerbaijan)*, 2016, §§ 96 і 112-118).

Принципи, напрацьовані поточною судовою практикою

У контексті масових протестів, зіштовхуючись із різноманітними твердженнями про порушення права на справедливий судовий розгляд, Суд по черзі вивчає кожну з різноманітних підстав для скарг, щоб визначити, чи було провадження, яке розглядалося загалом, справедливим (*«Гафгаз Маммадов проти Азербайджану» (Gafgaz Mammadov v. Azerbaijan)*, 2015, § 75).

На практиці протестувальники часто притягуються до відповідальності в межах прискорених судових розглядів. Суд постановив, що застосування цих процедур у випадку, якщо встановлено наявність «кримінального обвинувачення», саме собою не суперечить статті 6, за умови, що ця процедура забезпечує необхідні запобіжні заходи та гарантії (див. рішення у справі *«Борісова проти Болгарії» (Borisova v. Bulgaria)*, 2006, § 40).

[1] Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов'язань на Суд.
Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи, Європейським судом з прав людини та Верховним Судом (Україна) і виконано бюро перекладів «Профпереклад».

Зокрема, це стосується таких запобіжних заходів і гарантій (*там само*; *«Гафгаз Маммадов проти Азербайджану» (Gafgaz Mammadov v. Azerbaijan)*, 2015, § 77; *«Буткевич проти Росії» (Butkevich v. Russia)*, 2018, § 92):

- надання обвинуваченому повної детальної інформації щодо характеру пред'явлених обвинувачень і, відповідно, правова кваліфікація, яку суд може прийняти з цього питання (підпункт «a» пункту 3 статті 6);
- достатній час і умови, необхідні для підготовки захисту (підпункт «b» пункту 3 статті 6);
- право брати ефективну участь у вивченні доказів та свідчень (пункт 1 і підпункт «d» пункту 3 статті 6 (*«Буткевич проти Росії» (Butkevich v. Russia)*, 2018, §§ 91-103; *«Мушег Саґателян проти Вірменії» (Mushegh Saghatelyan v. Armenia)*, 2018, §§ 200-212; *«Ольга Кудріна проти Росії» (Olga Kudrina v. Russia)*, 2021, §§ 38-41);
- більш загально, принцип рівності сторін, зокрема у зв'язку з можливістю обвинуваченого представити власну версію обставин арешту під час протесту (*«Каспаров та інші проти Росії» (Kasparov and Others v. Russia)*, 2013, §§ 63-69; *«Навальний і Гунько проти Росії» (Navalnyy and Gunko v. Russia)*, 2020, §§ 69-70);
- право на належним чином обґрунтоване судове рішення (пункт 1 статті 6) (*«Навальний проти Росії» (Navalnyy v. Russia)* [ВП], 2018, §§ 83-84).

У цьому контексті також можуть виникати питання щодо неупередженості суду, якщо сторона обвинувачення не бере участі в (адміністративному) провадженні щодо правопорушень, ймовірно вчинених під час протестів (*«Ельвіра Дмітрієва проти Росії» (Elvira Dmitriyeva v. Russia)*, 2019, §§ 103-105). Суд постановив, що відсутність сторони обвинувачення вплинула на дію презумпції невинуватості під час судового розгляду й опосередковано на питання неупередженості суду, і навпаки (*«Карелін проти Росії» (Karelin v. Russia)*, 2016, §§ 69-84).

Суд також підкреслив важливість своєчасного отримання доступу до адвоката (*«Бьоз проти Бельгії» (Beuze v. Belgium)* [ВП], 2018). У контексті масових протестів питання відсутності доступу до адвоката може виникати у зв'язку з арештом та першим допитом або у зв'язку з подальшими провадженнями щодо протестувальника (*«Михайлова проти Росії» (Mikhaylova v. Russia)*, 2015; *«Гусейнлі та інші проти Азербайджану» (Huseynli and Others v. Azerbaijan)*, 2016, §§ 125-134).

Варті уваги приклади

- *«Навальний проти Росії» (Navalnyy v. Russia)* [ВП], 2018 — рішення суду не ґрунтувалися на прийнятній оцінці фактів, що стосувалися справи, оскільки враховували лише версію подій, надану поліцією;
- *«Каспаров та інші проти Росії» (Kasparov and Others v. Russia)*, 2013 — справа стосувалася національної кваліфікації адміністративного правопорушення, пов'язаного з порушенням правил проведення демонстрацій;
- *«Гафгаз Маммадов проти Азербайджану» (Gafgaz Mammadov v. Azerbaijan)*, 2015 — справа стосувалася відсутності в заявника достатнього часу та умов, необхідних для підготовки захисту;
- *«Карелін проти Росії» (Karelin v. Russia)*, 2016 — відсутність сторони обвинувачення, що вплинуло на дію презумпції невинуватості обвинуваченого та право на справедливий судовий розгляд загалом;
- *«Буткевич проти Росії» (Butkevich v. Russia)*, 2018 — заявнику не була надана можливість оскаржити показання свідків, які були представлені винятково досудовими звітами поліції;

- *«Навальний і Гунько проти Росії» (Navalnyy and Gunko v. Russia)*, 2020 — справа стосувалася відмови національних судів перевірити пояснення другого заявника щодо обставин арешту.

Повторення загальних принципів

- *«Буткевич проти Росії» (Butkevich v. Russia)*, 2018, §§ 86-90;
- *«Карелін проти Росії» (Karelin v. Russia)*, 2016, §§ 72-84;
- *«Гафгаз Маммадов проти Азербайджану» (Gafgaz Mammadov v. Azerbaijan)*, 2015, §§ 74-77;
- *«Каспаров та інші проти Росії» (Kasparov and Others v. Russia)*, 2013, §§ 39-45.

Подальші посилання

Інші ключові теми:

- Відсутні свідки та інші обмеження права на допит свідків (стаття 6, кримінальний аспект)
- Презумпція невинуватості (стаття 6, кримінальний аспект)
- Вичерпання національних засобів правового захисту/дотримання правила чотирьох місяців (стаття 6, кримінальний аспект)
- Відмова від гарантій справедливого судового розгляду (стаття 6, кримінальний аспект)

КЛЮЧОВІ ПОСИЛАННЯ ІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Провідні справи:

- *«Навальний проти Росії» (Navalnyy v. Russia)* [ВП], №№ 29580/12 і 4 інших, 15 листопада 2018 року (відсутність порушення пункту 1 статті 6 щодо адміністративного провадження стосовно подій 5 березня 2012 року; порушення пункту 1 статті 6 щодо шести інших проваджень).

Інші справи:

- *«Борісова проти Болгарії» (Borisova v. Bulgaria)*, № 56891/00, 21 грудня 2006 року (порушення пункту 1 та підпунктів «a», «b» і «d» пункту 3 статті 6 у зв'язку з відсутністю справедливості під час провадження щодо заявника та відсутністю поваги до прав захисту);
- *«Каспаров та інші проти Росії» (Kasparov and Others v. Russia)*, № 21613/07, 3 жовтня 2013 року (порушення статті 6 щодо перших восьми заявників);
- *«Гафгаз Маммадов проти Азербайджану» (Gafgaz Mammadov v. Azerbaijan)*, № 60259/11, 15 жовтня 2015 року (порушення пунктів 1 і 3 статті 6);
- *«Михайлова проти Росії» (Mikhaylova v. Russia)*, № 46998/08, 19 листопада 2015 року (порушення пункту 1 та підпункту «c» пункту 3 статті 6);
- *«Гюльджу проти Туреччини» (Gülcü v. Turkey)*, № 17526/10, 19 січня 2016 року (порушення статті 11);
- *«Гусейнлі та інші проти Азербайджану» (Huseynli and Others v. Azerbaijan)*, №№ 67360/11 і 2 інші, 11 лютого 2016 року (порушення пунктів 1 і 3 статті 6 щодо всіх трьох заявників);
- *«Карелін проти Росії» (Karelin v. Russia)*, № 926/08, 20 вересня 2016 року (порушення пункту 1 статті 6 у зв'язку з вимогою щодо неупередженості);
- *«Буткевич проти Росії» (Butkevich v. Russia)*, № 5865/07, 13 лютого 2018 року (порушення пункту 1 статті 6 стосовно вимоги об'єктивної неупередженості, а також стосовно вимоги справедливості);
- *«Ельвіра Дмітрієва проти Росії» (Elvira Dmitriyeva v. Russia)*, №№ 60921/17 та 7202/18, 30 квітня 2019 року (порушення пункту 1 статті 6);
- *«Мушег Саґателян проти Вірменії» (Mushegh Saghatelyan v. Armenia)*, № 23086/08, 20 вересня 2018 року (порушення пункту 1 статті 6 стосовно вимоги справедливості під час судового розгляду справи заявника);
- *«Навальний і Гунько проти Росії» (Navalnyy and Gunko v. Russia)*, № 75186/12, 10 листопада 2020 року (порушення пункту 1 статті 6 стосовно вимоги справедливості під час адміністративного провадження щодо обох заявників);
- *«Ольга Кудріна проти Росії» (Olga Kudrina v. Russia)*, № 34313/06, 6 квітня 2021 року (порушення пункту 1 та підпункту «d» пункту 3 статті 6 у зв'язку з тим, що національні суди не допитали свідків захисту).